

Sterea de conservare a textilelor istorice în Muzeul Banatului Timișoara

Hédy M-Kiss

Marea majoritate a pieselor textile istorice păstrate la Muzeul Banatului Timișoara o formează steagurile și drapelele. Castelul Huniade, sediul actual al Muzeului Banatului Timișoara, constituie unul dintre cele mai vechi imobile, ce datează din Evul Mediu. Pe actualul amplasament al Castelului, Carol Robert de Anjou a construit o cetate de piatră, în perioada 1307-1315, prin angajarea unor meșteri italieni. În perioada 1315-1323 acest loc a fost capitala regatului după care reședința s-a mutat la Visegrád. În 1404, Filippo Scolari, prefectul comitatului Timiș, a restaurat clădirea, în scopul mutării reședinței sale la Timișoara, până în anul 1426. În 1443 castelul s-a dărâmat cu ocazia unui cutremur. În perioada 1441-1446 castelul fortăreață a fost renovat de către Hunyadi János, comite de Timiș, iar în perioada 1443-1447 reconstruit Castelul, pe banii visteriei de Stat, care până astăzi îi poartă numele. În 1552 a fost cucerit de turci, care au instalat aici sediul central al armatei. Această folosință sa păstrat până în anul 1716 când trupele austriece comandate de prințul Eugeniu de Savoya au cucerit Banatul Timișan și implicit Cetatea Timișoara. În aceea perioadă parterul clăirii era utilizat ca loc de păstrare al armamentului greu de artilerie, iar la etajul I și II au locuit ofițerii și personalul servanț. La 7 iulie 1849, cu ocazia bombardării cetății de către trupele revoluționare maghiore și în urma exploziei unui depozit de praf de pușcă din apropiere, aripa nordică a Castelului Huniade a fost grav avariat, ea fiind reconstruită în perioada 1854-1856, în stilul preferat al epocii, de către austrieci. Până la terminarea Primului Război Mondial a servit ca sediul trupelor auto-ungare. În perioada 1919-1947 a fost denumită „Cazarma Bănățeană” („Bánsági Lak-tanya”), fiind sediul regimentului 6 de artileria grea. Începând din 1952 este sediul Muzeului Banatului. În primii ani ai acestei perioade aici se găseau colecții și obiecte de istorie, arheologie, științele naturii, etnografie și de artă. Astăzi se pot vizita primele trei structuri amintite, sub formă de secții, celelalte, după desprindere, funcționând ca muzee sine stătătoare în Timișoara.

În cadrul muzeului funcționează, cu o activitate de remarcat, Laboratorul de Restaurare-Conservare, care a fost înființat în 1975 cu ocazia formării rețelei naționale de acest gen. La Sectorul Textile, în perioada parcursă, au lucrat 9 persoane, dintre care 5 aveau studii superioare, artiști plastici, 3 aveau studii medii iar o persoană era inginer textile. În momentul de față am rămas singur, reprezentant al acestui sector, iar laboratorul, după câteva mutări repetate, a rămas fără dorare și sediu propriu-zis.

Pe parcursul a 35 de ani de activitate neîntreruptă au fost restaurate și conservate 364 piese de patrimoniu etnografic, 196 piese arheologice, 122 textile istorice, 32 obiecte de artă decorativă și 9 textile liturgice. Este regretabil faptul, că după predarea obiectelor restaurate, colegii din muzeu nu au respectat prevederile privind conservarea, depozitarea, manipularea și expunerea obiectelor, comunicate de către restauratori, așa că majoritatea obiectelor de patrimoniu restaurat a suferit pierderi, într-o măsură mai mare sau mai mică.

În cadrul vechilor colecții ale muzeului steagurile și drapelele ocupau un loc de cinste. În ciuda acestui fapt, astăzi nu se mai constată un interes deosebit față de aceste obiecte unice.

Steagurile sunt păstrate în cadrul Fondului Memorialistic al Secției de Istorie a Muzeului Banatului Timișoara. Această colecție este compusă în majoritate de steaguri, drapele, fanioane, ferpape, steme și panglici, ale căror steaguri nu au putut fi identificate. Colecția cuprinde 20 de steaguri de istorie modernă, 6 steaguri de breaslă, 13 steaguri de asociații și formațiuni civile, 5 ferpape și steme, 23 de panglici și 10 steaguri de istorie contemporană.

În 2007, perioada de început a depistării și studierii steagurilor și drapelelor, dorind să realizezi un studiu amănunțit a stării lor de conservare, am constatat că obiectele textile nu se află în locuri potrivite, nu sunt conservate de nici un fel, nu sunt tratate ca o colecție și sunt dispersate în diferite locații.

De exemplu, hampa de lemn, partea textilă și panglica steagului au fost depozitate în trei locații și fiecare avea alt număr de inventar. Depozitele erau curățite parțial, pe steaguri sa așternut un strat de praf, dovadă că nu au fost mișcate de multe decenii. Nici un obiect nu a fost împachetat, prevăzut cu husă, ferit de lumină. Rastelul de arme servea și pentru locul unor steaguri, care erau înfășurate, chiar și cele pictate, într-un mod necorespunzător. (foto 1) Au fost sortite deci, ca într-o perioadă îndelungată să fie depozitate sub formă mototolită. Din lipsă de spațiu, pe anumite steaguri au fost așezate alte obiecte grele. Panglicile au fost păstrate într-o pungă de plastic.

În cazul locațiilor de depozitare vizitate atât temperatura cât și umiditatea relativă au fost fluctuante. În lipsa aparatelor de măsură monitorizarea acestor parametri de mediu nu sa realizat, așadar, indirect, au fost omise toate prevederile de conservare și păstrare ale obiectelor de patrimoniu. În ceea ce privește evidența patrimoniului, și la acest capitol au fost constatate deficiențe, deoarece cele

mai multe date au fost citite de către noi din registrele de dinaintea Primului Război Mondial, ceea ce nu mai corespundea, doar parțial, situației actuale, pe de o parte, pe de altă parte a fost destul de dificil utilizarea acelor date în cercetarea pe teren.

Din fișele de conservare, întocmite cu ocazia intervențiilor de restaurare, acum 30 de ani, a reieșit faptul că și atunci steagurile au prezentat suficiente urme de uzură și avarii. Numărul acestora s-a înmulțit până în zilele noastre. Toate aceste constatări, pe lângă semnalarea gradului de distrugere din cauza factorilor fizico-chimici și biologici dau calificativului preocupării și interesului uman față de acest grup de patrimoniu.

Steagurile sunt mult mai expuse la distrugeri, datorită fluctuațiilor, schimbării permanente a intensităților parametrilor factorilor de mediu decât alte tipuri de obiecte de patrimoniu, în primul rând, datorită faptului că sunt realizate din materiale naturale. La acest fapt se mai adaugă prezența picturii, broderiile cu fire metalice, aplicații, materiale și forme ornamentale, cuie metalice ș.a. care denotă o construcție foarte complexă ale acestor piese. Crearea și menținerea unui mediu adecvat de conservare depinde numai de voința umană, precum și de bunăvoință și pricepere, care ar putea garanta menținerea pe termen lung a obiectelor textile istorice, în special. În lipsa acestor condiții colecțiile, respectiv păstrarea și conservarea obiectelor muzeale lasă mult de dorit.

Distrugerile și deficiențele descoperite cu ocazia cercetării textilelor istorice din cadrul Muzeului Banatului Timișoara se pot grupa astfel. Aproape la fiecare obiect este prezent decolorarea, care este rezultatul oxidării pigmentilor coloranți după expunerea lor îndelungată la lumina solară. Se întâlnește atât la părțile textile, la picturile ornamentale cât și pe hampe.

Un alt fenomen general constatat este prezența prafului și starea mototolită a materialului textil, care denotă o folosință și depozitare neadecvată.

Părțile mototolite au favorizat apariția crăpăturilor minuscule, ruperilor, sfâșierilor și tensionarea exagerată a firelor, toate fiind efectele factorului mecanic.

Utilizarea permanentă și îndelungată a steagurilor a generat uzură, julituri, în general slăbirea materialului textil, care a stat la baza pierderilor iremediabile ale unor suprafețe textile (foto 4-5).

În cazul steagurilor și drapelurilor pictate, sa constatat că pictura a fost aplicată direct pe suprafața textilă suport, fără interpunerea unui substrat (foto 4-5). În general nici vopselele și nici suportul textil nu erau de calitate superioară, iar din această cauză stratul pictural a crăpat, se descuamează în permanență ceea ce a cauzat pierderea picturii, într-o măsură mai mare sau mai mică și implicit pierderea mesajului pictural. Același fenomen a fost constatat și în cazul stegurilor cu două foi și fețe separate, de multe ori, ambele pictate. Și în acest caz, stratul pictural fără grund a fost expus unei uzuri rapide și realizării crăpăturilor.

În numeroase cazuri, posibilitatea avarierii unui steag este determinat de vârsta, forma, materialele componente și tenica de realizare, precum și de interferența acestora în realizarea unui obiect unitar (foto 6). De exemplu, steagurile timpurii erau triunghiulare, o singură foaie cu două fețe, au fost realizate din mătase naturală fiind prevăzute cu ornamente pictate și inscripții. În cazul că pictura a fost realizată pe mătase naturală degradarea a fost mai rapidă datorită faptului că rezistența acestui material textil este mai slabă, față de alte stoffe și pânze, fiind degradabil în contact cu lumina soarelui (foto 7).

Steagurile cu două foi și două fețe, de regulă au avut formă dreptunghiulară sau chiar pătrată, fiind căptușite și prevăzute cu broderii. Rezistența fizică ale acestora a fost mai bună fiind în strânsă dependență cu tipul de material textil. De exemplu, mătasea naturală, brocatul, damascul și catifeaua prezintă diferite rezistențe. Datorită broderiei suportul textil de regulă sa uzat mai repede în special dacă broderia a fost realizată cu fire metalice (foto 8-9). Ambele intervenții cresc greutatea specifică a steagului. Cu cât un steag are greutate proprie mai mare cu atât are șanse mai mari să se rupă.

În cazul pieselor mari am constatat că materialele componente ale acestora nu au fost proporționate în mod corespunzător, nu au fost în echilibru, de multe ori erau incompatibile, fapt ce a creat tensiuni permanente, încă din momentul realizării lor.

Pe suprafețele textile am întâlnit pete de diferite proveniențe. Aceste pete puteau fi din depozitarea necorespunzătoare a steagurilor, prin contact direct cu alte obiecte, cum sunt petele de vopsele. Altele au avut originea în „accidente” întâmplătoare (prin vărsarea cernelii, pete de alimente, scurgerea parafinei din lumânări, arsuri mărunte ș.a.) și în migrarea vopselei materialelor componente ale steagului datorită umidității excesive (cazul steagurilor care au fost arborate timp îndelungat în aer liber). Firele metalice, cuiele de hampă nominalizate, cuiele de fixare a foii steagului pe hampă, cicurii, în general părțile metalice, fier și alamă, au lăsat urme de rugină, și datorită frecării lor, prin utilizare cu materialului textil, au cauzat uzuri exagerate, rupturi, crăpăturii și sfâșieri. De regulă, părțile metalice din componența stegurilor sunt galvanizate, de cele mai multe ori cu aramă, pentru imitarea aurului. Numai în cazul excepționale a fost utilizat aurul propriu-zis. Părțile metalice sunt mai rezistente în timp decât părțile textile și sunt mai puțin expuse uzurii.

Dintre factorii biologici amintim pe cei mai des întâlniți: bacteriile din praf, care au efect exicativ, de uscare, asupra materilelor textile. Datorită acestui fenomen se pierde elasticitatea naturală a textilelor. Fungii au cauzat pete organice, datorită umidității pe care o produc precum și prin consumul metabolic a suportului textil. Au atacat atât părțile textile simple cât și pe cele pictate. Moliile au afectat cu precădere pânzele de bumbac și lână speciile de carii, în schimb, au atacat hampele de esență moale, chiar și pe cele învelite în material textil (foto 10-11). În cazul nostru, însă, urme de carii au fost relativ puține.

În concluzie, putem admite că pentru păstrarea obiectelor textile istorice, din patrimoniul Muzeul Banatului Timișoara, ar fi necesar un depozit cu condițiile de conservare optimă, ferit de praf și lumină, cu mobilier adecvat, unde aceste obiecte de dimensiuni mari puteau fi depozitate întinse, pe suprafață plană, hampele învelite și depozitate pe un raster separat iar vârfurile de hampă în cutii tipodimensionate.

Umiditatea relativă și temperatura va trebui să fie controlate prin aparatură specială. Acest lucru este o necesitate stringentă nu numai în cazul clădirilor vechi cedate muzeelor ci și în edificii muzeale recent construite.

Prin antrenarea a mai multor restauratori textile, intervențiile de salvare prin restaurare puteau fi continuate. Ar fi imperios necesar definirea și dotarea unui laborator de restaurare și conservare în acest sens.

Numai în acest fel se poate respecta și propaga principiul de bază a muzeelor de pretudinteni, conform căreia obiectele trebuie să se constituie în colecții și sub această formă să fi păstrate timp cât mai îndelungat într-un mediu de conservare adecvat. Numai cu respectarea acestui deziderat se va împlini păstrarea mesajului, ca pod peste secole, de unicitate și de complexitate al steagurilor.

TITLURILE FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Steag înfășurat pe hampă.
Foto 2. Fragment dintr-un steag uzat, deteriorat și cu zone lacunare.
Foto 3. Fragment de steag destrămat, cu rupturi și deteriorări.
Foto 4. Ruptura materialului textil și desprinderea stratului pictural în zone de pliere.
Foto 5. Imagine nedeductibilă datorită desprinderii cuprinzătoare al stratului pictural.
Foto 6. Fragment de steag din mătase naturală.
Foto 7. Stema Timișoarei, Oraș Liber Regesc, s-a păstrat pe o panglică din țesătură deasă și rezistentă.
Foto 8. Deteriorarea prin ruptură a steagurilor de dimensiuni mari și grele este inevitabilă în timp.
Foto 9. Deteriorarea prin ruptură a steagurilor de dimensiuni mari și grele este inevitabilă în timp.
Foto 10. Uzura materialului textil, pete de diferite origini și urmele atacurilor dăunătorilor biologici.
Foto 11. Uzura materialului textil, pete de diferite origini și urmele atacurilor dăunătorilor biologici.

Traducere: Dr. Andrei M-Kiss

Dr. Hedy M-Kiss

Expert restaurare textile, artist plastic

Muzeul Banatului Timișoara

Mobil: 0720 31 17 58

E-mail: andraskiss2000@yahoo.co.uk

BIBLIOGRAFIE

MÁTÉFY, GY.: Zászlók, konzerválásuk és restaurálásuk.

In. Isis, Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 1. 2001. 59-66 old., Székelyudvarhely.

KISS, H.: A Székely Nemzeti Múzeumban őrzött zászlók állapotfelmérése. In. Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 6. Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely, 2007. pp. 63-71., 79-81., 90-91.

M-KISS, H.: Activitatea sectorului textile din cadrul Laboratorului Zonal de Conservare-restaurare, Muzeul Banatului Timișoara (1975-2007). 2008. Memoria Satului Românesc, Vol. IX, pp. 143-154, 173. Ed. Solness, Timișoara

M-KISS, H.: A Kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum zászlógyűjteménye 2005-ben. In. Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 7. Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely, 2008. pp. 63-77., 124-135., 146-148.

M-KISS, H.: A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum zászlógyűjteménye. Székely Nemzeti Múzeum, 2008. Ed. Cova Sepsiszentgyörgy

M-KISS, H.: Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara secolele XVIII-XX. Ed. Brumar, Timișoara, 2009.

M-KISS, H.: Restaurarea și conservarea patrimoniului mobil textil, Ed. Eurostampa, Timișoara (sub tipar)